

tuna ongelmana, ovatko työttömyys ja syrjäytyminen itse aiheutettuja?

Myös toimittajat ja yleensä tiedonvälittäjät saavat osansa kritiikistä. Käytetyt kielelliset muodot, erityisesti refleksiivirakenne, kätkee kätevästi tekijän. Meillä *sattuu* kolareita, työsuhteet *vähenevät* ja ympäristö *saastuu*. Helminen kehottaakin toimittajia poistamaan varmistimen heidän kuullessaan refleksiiviverbin. ”Sen alla on joku.”

Haastatellessaan ihmisiä kirjoittaja on havainnut ihmisten pelkäävän tulevaisuutta tunnistetuiksi joutuessaan vastakkain jonkin ison ja kasvottoman organisaation kanssa, joutuessaan peräämään etuksiinsa heidän palvelijoikseen luotujen organisaatioiden kautta. He näyttivät pitävän asioitaan niin ainutlaatuisina, että ne saatettaisiin tunnistaa, ja asioiden hoitaminen kävisi

vain vaikeammaksi.

Nyt yhden lamaa jälleen syventäneen vuoden jälkeen monet Seppo Helmisen keräämät tarinat kaipaisivat jatkoa. Miten haastatellut voivat tänään? Ovatko he ylipäänsä hengissä? Onko huono-osaisuus keskiluokkaistunut ja jakautunut tasaisemmin aikana, jolloin pankinjohtajia vaaditaan tilille ja ministeri tuomitaan valtakunnanoikeudessa vankeusrangaistukseen?

Vaikka huono-osaisuudella on yhä useammin meidän kasvomme, keitä *me* olemme aikana, jolloin solidaarisuudesta puhuminen on vanhanaikaista aina ammattiyhdistysliikettä myöten? Vienti *vetää*, kotimarkkinoiden ostovoima yhä *heikkenee* ja supertyöttömyys *jatkuu* vielä pitkään.

Alhaalta voi toki nähdä vaikka linnunratoihin saakka, mutta niin itsensä syyllistäminen kuin avuttomuus kasvottoman

valtakoneiston edessä johtavat helpommin likinäköisyyteen. Ihmisiä lähempänä ovat tavalla tai toisella selviytyminen päivästä kerrallaan. Pelko omasta syrjäytymisestä ei juuri aktivoi asuntovelkaista keskiluokkaa tekoihin kaikkein huono-osaimpien hyväksi. Eikä historia tunne kovinkaan onnellisia tarinoita huono-osaisuuden leviämisestä yhä useampien kansalaisten elämään.

ILKKA HALONEN

SEPPO HELMINEN
ALHAALTA NÄKEE KAUSI
KUVIA MEISTÄ
SUOMALAISISTA
HELSINKI: CULTURA OY,
1992
132 s.

PALKKATYÖ ELÄMÄN LIEKANARUNA?

Joskus saatamme näköradiosta nähdä, kuinka toimittaja kuvittaa työttömyyslukuja näyttämällä kuvaa keskikaljakuppilan tuulitakkisista miehistä. Taustalla soi ”Elämän valtiokortit”. Työttömien ääntä ei kuulu. Ihmisen ääntä voi kuunnella kuin sadetta ja siltä voi mennä suojaan kuin sateelta.

Julkisuudesta on tullut erituryhmille ja politiikanteki-

jöille etukamppailun väline. Heidän tarpeensa ja ongelmansa näkyvät ja tulevat yleiseen tietoisuuteen toisin kuin esimerkiksi työttömien ja muiden enemmän tai vähemmän vähävaltaisten, joita hyvinvoinnin supistukset koskevat mutta joilla ei ole mahdollisuuksia esittää intressejään julkisuuden kentällä. Voittajia etukamppailussa ovat ne, jotka

hallitsevat julkisuutta. Toimittaja on tässä valtapelissä se, joka päättää, mitkä intressit ja kenen ja millä tavoin nostetaan esiin. Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliitto ja Kansanrunousarkisto päättivät antaa mykiksi vaietuille työttömille äänen järjestämällä työttömyyttä käsittelevän kirjoituskilpailun. Kilpaan osallistui 1 200 kirjoittajaa ja he tuottivat noin 12

000 liuskaa tätä modernia kansanperinnettä. Tästä aineistosta kirjan toimittajat ovat valinneet teokseen 33 työttömän tarinaa niin, että ne mahdollisimman monipuolisesti heijastaisivat aineistoa iän, ammattien, kotipaikan ja sukupuolen mukaan. Missä määrin ne sitten heijastavat puolimiljoonaisen työttömien armeijan rakennetta ja tunteja? Eräessä mielessä kyse on toimittajien toimittamasta kuvasta, joka ei välttämättä ole oikea tai väärä.

Tai on oikeastaan väärin puhua työttömien armeijasta, sillä jokainen työtön on työtön tavallaan yksinään. Työttömät eivät ole hyväksyneet saati sitten omaksuneet työttömän identiteettiä, jonka välityksellä he voisivat tuntea kollektiivisuutta ja solidaarisuutta toisia työttömiä kohtaan. Toinen kollektiivisuuden este on se, etteivät työttömät muodosta kovinkaan homogeenista joukkoa.

Työttömyys on eräessä mielessä ”demokratisoitunut”. Kuka tahansa meistä – paitsi kilometritehtaiden ”perustamisesta” päättävät – voi jäädä ilman palkkatyötä. Kirjan sivuilta löytyy yhtä hyvin rakennustyöntekijän kuin markkinointijohtajan tarina. On kirvesmiehen ja kirjastonhoitajan tarinaa. Ekonomi kertoo tarinansa siinä missä sitomotyöntekijäkin. Vaikka tarinat ovat rinta rinnan samojen kansien välissä, jokainen työtön on yksin kokemuksensa kanssa, ja niinpä heistä ei olekaan vastavoimaksi niille voimille, jotka ovat tehneet heistä palkkatyöttömiä. Yhteistä heille on se, että heidän elämäntilanteensa koettelee heitä ja heidän ihmisarvoaan ja identiteettiään varsin kovin ja vaativin kourin.

Ihminen marinoituu itsesäällisä. Kokee erilaisia nöyryytyksentunteja tai häpeää. Ehkä katkeruutta, joka hakee kohteensa sekä työnantajista että viranomaisista ja heidän toimintastrategioistaan.

Kirjan kuvauksissa eivät suomalaiset työnantajat tai heidän työnjohdolliset edusmiehensä tai -naisensa anna itsestään kovinkaan mairittelevaa kuvaa. Fraasi ”Henkilöstö on yrityksemme tärkein voimavara” osoittautuu vain hokemaksi hokemien joukossa.

Mutta myöskään byrokratia – tässä tapauksessa työvoimahallinto – ei tunnu saavan osakseen kiitospuheita. Byrokratia ja sen pykäläviidakko tuntuu olevan täynnä epäolennaista aluskasvillisuutta, johon tämän viidakon Tarzanit ja Janet sokeutuvat. Työttömän kokemusten näkökulmasta työvoimahallinto tuntuu olevan itsetarkoituksellinen institutio ja työtön pelkkä veruke sen olemassaololle. Tämä saattaa olla näköharhaa objektiivisesti ottaen, mutta jos asiakas kokee byrokratian kulkevan eri marsitahdissa kuin hänen hätänsä ja ongelmansa, niin jotain oirearvoa noilla tuntemuksilla varmaankin on.

Ainakin tämä aineisto – oli pa se valittu millä kriteereillä tahansa – osoittaa, miten lujasti ihmiset kiinnittyvät niin ympäristöönsä kuin koko yhteiskuntaankin juuri palkkatyön kautta. Ehkä syynä tällaiseen kuvaan – muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta – on se, että kirjoittajat ovat ottaneet kirjaimellisesti kirjoituskilpailun vinkiksi tarjotun esitteen.

Lyhyet, provosoivat, avoimet kysymykset antoivat varmaankin kimmokkeen ajatusten ja

tuntojen purkamiseen. Kun kysymykset kiersivät työn menettämisen ympärillä, irtisanomista edeltäviin tilanteisiin, itse irtisanomishetkeen ja niihin mietteisiin ja ajatuksiin, jotka mielessä kiersivät, niin kirjoittajan mielenmaisema ei ole vain kehystetty tiettyyn sabloniin vaan se on valmiiksi jo laveerattu synkin värein. Tosin joku saattaa kokea palkkatyöttömyyden vapauttavana. Jos vain talous edes jotenkin tuon laillisen joutilaisuuden kestää.

Tein itse tasan kymmenen vuotta sitten kirjan työttömistä (Työttömyyden kasvat, Kirjayhtymä 1983). Siihenkin valikoitui 33 työttömän tarina. Metodi oli vain erilainen. Lähdin oleilemaan näiden työttömien pariin. Sanailemaan ja saunomaan. Istumaan pitkää iltaa tai lyhyttä itkua tai iloa. Oppimestarinani Simenonin kuuluisa salapoliisihahmo Maigret ja hänen tutkimusmetodinsa. Ja kuva oli jossain määrin toinen. Eli ei aivan näin synkkä kuin Työttömän tarinassa. Motiivinani silloin oli korjata vääriä mielikuvia työttömistä ja heidän olosuhteistaan ja elämäntilanteestaan. Yritin etsiä salapoliisin tavoin heidän elämässään punaista lankaa, johtolankaa elämisen mieleen. Mutta tätä johtolankaa ei sidottu palkkatyöhön tai sen puuttumiseen. Siitä olisi tullut liekanaru, joka panee kuvattavan (työttömän) kiertämään omaa synkkää kehäänsä. Mässäilemään miinusmerkkisiä tuntejaan. Elämässä kun on muutaakin kuin työ, eikä olekin.

Olemme mielikuvapelissä mukana ja sen mukaisesti, millaisiksi piruiksi työttömyyden seinillemme piirtelemme, me

toimimme tai olemme toimimatta. Käsillä oleva kirja alkaa kolmekymmenluvun työttömyyskuvauksella, joka on tunnevirykseltään kuin Kalle Päätalon lapsuuden muistelmien ohennettu versio. Ja kirja päättyy marginaaliin syrjäytyneen synkkään tunnelmointiin. Oireellisia mielikuvapelättejä

työttömyyskeskusteluun? Mutta mikä on se mansikkamaa, jolle näitä pelättejä rakenne-

taan ajamaan pois varpusia ja variksia?

SEPPÖ HELMINEN

PEKKA LAAKSONEN & ULLA PIELA (TOIM.)
TYÖTTÖMÄN TARINA
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA, 1993

HUVIRETKI KRAPULAN MAAILMAAN

Englantilainen Keith Floyd on ruoanlaiton ammattilainen, joka tavattuaan BBC:n tuottajan David Pritchardin siirtyi televisiotehtäviin. Heidän työtoveruutensa on poikoinut myös kirjan nimeltä Kaikki kankkusesta, joka suomalaisessa lukijassa herättää hämmentyneitä tunteita ja mietteitä.

Kaveruksilla tai oikeammin sielunveljillä on reilusti oma-kohtaista kokemusta alkoholin käytöstä, ja Keith Floyd toteaa olevansa tuurijuoppo. Kaikki kankkusesta on hauska ja virnistelevä retki kohmelon monimuotoiseen maailmaan. Krapula luokitellaan kokemuksellisesti tuplajäyriksi, aikapomiksi tai luovaksi krapulaksi. Kirjan sivuilta löytyy myös parannuskeinoja kaikilta maailmankolkilta. Viiden päivän raitisteluohjelma sisältää neuvoja liikunnasta ja sivukaupalla ruoka-ohjeita, jotka sopivat viinakuurista toipuvalla kehölle. Reseptit ovat todella houkuttelevia ja herkullisia!

Floydin kirjoittaman ”itsehoito-oppaan” avainsanat ovat

huumori, poikamaisuus ja myönteisyys. Totisen alkoholi-kulttuurimme kasvatin on vaikea totuttautua kirjan tunnelmaan. Floyd oletettavasti tietää ja tuntee alkoholin käytön ansat ja haittavaikutukset, mutta hän rajoittaa tekstinsä kepeään ja rupattelevaan tyyliin, jossa ei synkistellä tai pohdita syitä ja seurauksia. Tarinointi kätkee taakseen suurkulutuksen todelliset haitat. Yleisvaikutelmaksi muodostuu ”teekkari-maisuus”, aikuistuvan nuoren iloisen elämän kokeilu, jolloin tehdään ylettömiä ekskursioita viinan saloihin.

Varsinaiselle ongelmajuojalle tämä kirja saattaa olla jopa haitallinenkin, sillä krapulan parantamiseen tarkoitettuihin juomasekoituksiin lisätään alkoholia. Floydin kirja soveltuu niille, jotka tietävät faktoja alkoholin käytöstä ja sen seurauksista ja jotka tunnistavat oman juomatapansa. Kaikki kankkusesta on kuin tuulihatun, jolta odottaa paljon, mutta parin puraisun jälkeen maku unohtuu.

Kirjamarkkinat tulvivat eri alojen oma-apuoppaita, joiden perusajatuksena on oman elämän hallinta. Markkinarakoa näille kirjoille varmasti löytyy, ja kustantajat tietävät sen. Tarjonnan runsaudenpulassa on kuitenkin vaaransa; liian huolettomasti kirjoitetut oppaat vääristävät selviä tosiasioita.

Floydin kirjaa on epäilemättä helppo lukea kohmelossa – sen voi antaa vaikkapa vappulahjaksi huumorintajuiselle työkaverille tai ystävälle. Lukukokemus on kieltämättä miellyttävä, muttei koskettava. Sen sijaan kun tarttuu riemukkaan illan jälkeen Kalervo Kiiänmaan ja Mikko Salaspuron toimittamaan Alkoholi-teokseen (1993), vaikutus on hätkähdyttävä. Eipä tee mieli tarttua aivan heti lasiin!

MERJA SAARNIO

KEITH FLOYD
KAIKKI KANKKUSESTA
GUMMERUS, 1993
124 s.